

Əmək gigiyenası həkiminin gigiyena-epidemiologiya mərkəzində təşkilatı və metodik işi, xəbərdaredici və cari sanitariya nəzarəti istehsalat müəssisələrinin tikintisi və rekonstruksiya layihəsinin ekspertizası

Azərbaycanda sanitar-epidemioloji nəzarət funksiyasını Azərbaycan Dövlət Səhiyyə müəssisəsi – «Gigiyena və epidemiologiya mərkəzi» həyata keçirir.

Istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi və insanların sağlamlıqlarına nəzarət sahəsində Dövlət nəzarət xidmətinə rəhbərliyi Baş Dövlət Sanitariya həkimi həyata keçirir, onu səhiyyə nazirinin təqdimatı ilə Prezident təyin edir.

Xidmətin əsas funksiyası Dövlət Sanitar-epidemioloji nəzarətin təşkili və həyata keçirilməsindən, o cümlədən dəmiryol nəqliyyatında, həmçinin istehlak bazarında və istehlakçıların hüquqlarının qorunmasında görülən işlərdən ibarətdir. Bunlara: fəaliyyət dairəsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin pozulmasının aşkarlayıb, qarşısının alınması və insan üçün potensial təhlükə yaradan obyekt və məhsulların dövlət qeydiyyatının təşkili; müvafiq tədbirlərin görülməsi; yoluxucu və kütləvi qeyri yoluxucu (zəhərlənmələr) xəstələnmələrin başvermə şəraitinin aşkarlanması və yayılmasının sanitar-epidemioloji müayinəsinin həyata keçirilməsi; Azərbaycan Dövlət Sərhəddinin keçid məntəqəsində sanitariya – kontrakt nəzarətin həyata keçirilməsi; zərərli və təhlükəli yaşayış mühitinin insan sağlamlığına təsirini aşkarlayıb, lazım olan tədbirlərin görülməsi işləri də daxildir.

Nəzarətin həyata keçirən xidmətə lazım gələn müayinələrin aparılmasına, analizinə, ekspertizasına, məsələlərin həlli üçün müəyyən edilmiş qaydada alimləri və mütəxəssisləri cəlb etməyə icazə verilir.

Əmək gigiyenası həkimi sənaye və kənd təsərrüfatında profilaktik işlərin təşkilatçısı olub, öz işini əsas məsələyə- sənəti xəstəliklərinin qarşısının alınmasına, ümumi xəstəliklərin səviyyəsinin azaldılmasına yönəltməlidir.

Əmək gigiyenası həkimi müvəffəqiyyətlə işləməsi üçün öz fəaliyyətinin deontoloji prinsiplərini aydın təsəvvür etməli, dərin peşə biliyi olmalı, əmək

gigiyenası sahəsində qanunvericiliyin həyata keçirilməsindən ibarət olan strategiyaya əməl etməlidir. Əmək gigiyenası həkimi zəhmətkeşlərin sağlamlığının mühafizəsində özünün peşə, mənəvi, vətəndaş, müvafiq şəraitdə ictimaiyyət qarşısında cinayət məsuliyyətinin həddini dəqiq başa düşməlidir.

Dövlət sanitariya nəzarətinin əmək gigiyenası sahəsində əsas vəzifəsi istehsalat müəssisələrinin, kənd təsərrüfatı və digər obyektlərin layihələndirilməsi, tikilməsi, istismarı zamanı sanitariya qanunvericiliyin gözlənilməsinə riayət etməkdən ibarətdir.

GEM-in bütün kateqoriyalarında əmək gigiyenası üzrə həkimlərin sayı 14 min fəhlə və qulluqçuya bir həkim vəzifəsi hesabı ilə müəyyənləşdirilir. Əmək gigiyenası həkiminin köməkçisi isə istehsalatda, kənd təsərrüfatında, nəqliyyatda işləyən 7 min fəhlə və qulluqçuya bir həkim köməkçisi vəzifəsi hesabı ilə təyin olunur

Əmək gigiyenasına xidmət edən laboratoriyaların ştatı hər 30 min fəhlə və qulluqçuya bir ali təhsilli laborant, 10-15 min fəhləyə bir orta təhsilli laborant hesabı ilə düzəldilir.

Dövlət sanitariya nəzarəti əsasnaməsinə uyğun olaraq sanitariya-epidemioloji xidmətin orqan və müəssisələrinin, o cümlədən əmək gigiyenası həkiminin qarşısında aşağıdakı funksiyalar durur:

1.Nəzarət funksiyası xəbərdar edici və cari sanitariya nəzarəti şəklində həyata keçirilir.Bu bütün dövlət sanitariya-epidemioloji xidməti üçün xasdır və qanunun verdiyi hüquq əsasında həyata keçirilir.Sanitar-epidemioloji xidmətin strukturu ilə əlaqədar GEM-in vəziyyətindən asılı olaraq nəzarətin həcmi də müxtəlif ola bilər. Belə ki, rayon GEM-inin əmək gigiyenası şöbəsi ona tabe olan istehsalat və kənd təsərrüfatı müəssisələrində,müalicə-profilaktika idarələrində-rayon icraiyyə komitəsi qərarı,səhiyyə şöbələrinin əmək gigiyenası məsələlərinə dair qərarı üzrə nəzarət həyata keçirir.

2.Operativ tənzimləmə (qaydaya salma) funksiyası.Bu funksiya nəzarət altında olan obyektləri operativ izləmək və gigiyenik situasiyanı dövri sürətdə qiymətləndirməyi nəzərdə tutur.Həkim tərəfindən yerinə yetirilən bütün işlər təhlil edilir-ayrı-ayrı işçi kontingentinin əmək şəraiti, xəstələnmələrin təhlili,tibbi xidmətin keyfiyyəti və.s müəssisələrdə gigiyenik vəziyyəti öyrənmək əsasında

həkim ixtisaslı rəy tərtib edir və tövsiyələr, təkliflər, sanitar vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün plan-tapşırıq, əmək və məişət şəraitinin sağlamlaşdırılması, ətraf mühitin mühafizəsi, xəstəliklərin azaldılması məqsədi ilə tövsiyələr hazırlayır. Bu təkliflər və onların həyata keçirilməsi müddəti müəssisənin rəhbəri ilə razılaşdırılır.

3. Təşkilatı funksiya. Həkim sənaye obyektlərində əməyin gigiyenası və mühafizəsi məsələlərinə nəzarət və onu operativ tənzim etməklə yanaşı, onun təkliflərinin həyata keçirilməsində rəhbərliklərə yaxından kömək etməlidir.

4. Təbliğətçi funksiyası. Həkim sağlam həyat tərzi təbliğ etməli, fəhlələrə gigiyenik təlim, əhaliyə sanitar tərbiyə verməlidir. Bu halda bütün vasitələrdən, o cümlədən kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə etməlidir. GEM işini planlaşdıran zaman həkim nəzarət etdiyi ərazidə sanitar-gigiyenik vəziyyəti, fəhlə və qulluqçuların xəstələnmələri haqqında məlumatları, rayonun sənayesinin inkişaf perspektivinin, müalicəyə olan tələbatı, əhaliyə sanitar-gigiyenik xidməti yaxşı bilməlidir. Planlaşdırma rayonun büdcəsi və müəssisənin vəsaiti ilə sıx əlaqədardır. GEM-də planlaşdırmanın əsasını inzibati əraziyə sanitar-sağlamlaşdırıcı və əksepidemik tədbirlər təşkil edir. Bura təşkilatı tədbirlər, əmək gigiyenası sahəsində xəbərdaredici və cari sanitariya nəzarəti aiddir.

Əmək şəraitinin sağlamlaşdırılması üçün mühüm tədbirlərdən biri müəssisənin hər il tərtib etdiyi titullu siyahısıdır. Bu siyahıda sənaye obyektlərinin tikintisi və rekonstruksiyası göstərilir. Bundan əlavə texnika təhlükəsizliyi, əmək şəraitinin və məişətin sağlamlaşdırılması tədbirlərini həmkarlar təşkilatı və müəssisə müdiriyyəti arasında kollektiv müqavilə bağlamaqla həyata keçirilir.

Sənaye müfəttişliyi tərəfindən həyata keçirilən bu nəzarət əsasən yeni tikiləcək və ya yenidən qurulacaq sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisənin layihəsinin təhlili ilə başlayır. Hər hansı müəssisənin tikilməsi və ya yenidən qurulması üçün tərtib edilmiş layihə o rayon GEM - nin əmək gigiyenası həkiminə təhlil olunmaq üçün verilir

Həkim layihədə aşağıdakı cəhətlərə fikir verməlidir:

1. Tikiləcək müəssisə üçün sahənin seçilməsi. Tikiləcək müəssisə üçün yer seçdikdə müəssisənin iş xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Müəssisədə istifadə

ediləcək xammal və hasil olacaq məhsulun zərərli olub-olmamasına fikir vermək lazımdır. Müəssisənin iş prosesi nəticəsində zərərli faktorlar meydana çıxarsa, belə müəssisənin yaşayış məskənlərindən uzaqda tikmək məsləhətdir. Müəssisədə zərərli qaz və tozlar hasil olarsa, belə hallarda külək gülünün istiqamətini də nəzərə almaq lazımdır. Bununla biz zərərli qaz və tozların küləklə yaşayış məskənlərinə gətirilməsi ehtimalını aradan qaldırmış oluruq.

2. Müəssisə üçün yer seçdikdə yeraltı suların səviyyəsinə fikir vermək lazımdır. Yeraltı sular nə qədər dərinə yerləşərsə, bu gigiyenik cəhətdən daha əlverişli sayılır.

3. Layihədə müəssisənin iş xüsusiyyəti ilə əlaqədar olaraq ventilyasiya qurğularının olub olmamasına, işıqlanmaya (süni və təbii işıqlanmaya) diqqət yetirmək lazımdır.

4. Müəssisənin su ilə təmin edilməsi əsas məsələlərdən biridir.

5. Tullantılar üçün sahənin olmasına da nəzər yetirmək lazımdır.

6. Sex və emalatxanaların sahəsinin fəhlələrin sayına uyğun olub olmayacağına nəzər yetirmək lazımdır

Bu nəzərin mahiyyəti dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş sanitariya qaydalarının həyata keçirilməsinə gündəlik olaraq nəzarət etməkdən ibarətdir.

1) Əmək gigiyenası həkimi qadın və yeniyetmələrin əməyindən düzgün istifadə edilməsinə aid normativlərin həyata keçirilməsinə nəzarət etməlidir.

2) O fəhlələrin iş rejiminə, qidalanmasına və istirahətin vaxtında edilməsinə fikir verməlidir.

3) Sənaye sanitariyası həkimi əmək qabiliyyətinin müvəqqəti və daimi itirmiş şəxslərin işlə təmin edilməsinə nəzarət etməlidir.

4) Müəssisələrdə dövri tibbi müayinələrin keçirilməsinə, müxtəlif səbəblərdən baş vermiş ümumi və sənət xəstəliklərinin eləcə də zədələnmələrinin gündəlik olaraq araşdırılmasına və profilaktiki tədbirlərin həyata keçirilməsinə nəzarət etməlidir

5) Fəhlələr arasında sanitariya maarifi işlərinin təşkilinə nəzarət etməlidir.

Xəbərdar edici sanitar nəzarəti zamanı müasir rəsmi sənədlərdən istifadə vərdisi qazanmaq, baş və situasion planı qiymətləndirmək üsulunu öyrənmək, sənaye tikintisi layihəsinə gigiyenik rəy verməyi bacarmaq.

Baş planın ekspertizası:

1. Situation plan , bu ərazidə müəssisənin yerləşməsinə , ərazisinin relyefini , su mənbəyinin olması, sanitariya mühafizə zonalarının enini, mövcud olan və ya layihələndirilən yaşayış obyektlərinin müəssisəyə münasibətini , külək gücünü və.s göstərir

2. Baş planda sənaye meydançasında yerləşmiş binalar və qurğular olmaqla ayrı-ayrı göstəricilər qeyd edilir:

A) istifadə olunan materialların , yanacağın xarakteri

B) istehsal prosesinin təsvir edilməsi

C) sənayenin istehsal gücü, işçilərin sayı

D) su təchizatı, su ist-sı texnologiyası, istisə işçilərinin sayı , duşdan və yeməxanadan istifadə edən şəxslərin sayı

E) çirkəb suların bərk tullantıların kənarlaşdırılması yolları və xarakteristikası

Ə) binaların hündürlüyü barədə məlumatlar

F) sənaye meydançası ətrafında olan quruntularının səviyyəsi

Sənaye meydançasının planlaşdırılmasının qiymətləndirildikdə sanitariya tələblərə cavab verən bir sıra xüsusiyyətlərə diqqət yetirmək lazımdır.:

1. Zavoddaxili nəqliyyatın qeyri-düzgün qurulması və istismarının qarşısını almaq üçün əsas istehsalat sexləri proseslərinin gedişi boyu , köməkçilər işə-istifadə sexləri yaxınlığında yerləşir.

2. Zərərli maddələrin daha az yayılması üçün istehsalat sexlərini ayrı-ayrı yerləşdirmək lazımdır.

3. Təbii işıqlanmanın kifayət qədər olması üçün və binalar arasında aerasiyanı təşkil etmək üçün sexlərin arasında müəyyən məsafə saxlamaq lazımdır.

4. Su təchizatı sisteminin mərkəzləşdirilmiş formada olması məqsədə uyğundur.

5. Məişət –fəkal çirkəb suları və bərk tullantıları adi qayda ilə kənarlaşdırılmalıdır.

Baş planın ekspertizası və hazırlanmasında aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

1. İri , ağır qurğular yerləşdirilən birmərtəbəli çox hündür olmayan binlərin olması

- 2.İstilik ayrılması ilə gedən işlər üçün tələb olunan hündür binaların olması
- 3.Toz ayrılması çox olan istehsalat binalarda qaz təmizləyici və toztutucu qurğuların olması.
- 4.Zavoddaxili nəqliyyatın , dəmir yollarının , siqnalizasiya sisteminin olması;
- 5.Yanğın təhlükəsizliyi qurğularının olması
- 6.Partlayıcı materiallar üçün xüsusi anbarların olması

Layihənin qoymətləndirilməsindən sonra rəy verilir ki, burada bütün pozulmuş sanitariya norma və qaydalar qeyd edilir:

Layihənin qiymətləndirilməsi aşağıdakıların birinə əsasən verilir:

- 1.Layihə sanitariya tələblərə cavab verərsə, qəbul olunur
- 2.Layihədə aparılmış dəyişikliklərdən sonra layihə səsverməyə qoyulur, daha sonra qəbul edilir.
- 3.Layihə sanitariya defektlər aradan qaldırılmadan qəbul edilmir.

LAYIHƏNİN TİKİNTİ-ARXITEKTR HİSSƏSİNİN EKSPERTİZASI

Sənaye tikintisinin gigiyenik ekspertizasında əsasən bina tipinin seçilməsi, materiallarının, binaların ayrı-ayrı hissələrinin, istehsalat və köməkçi binaların yerləşdirilməsi kimi məsələlərə diqqət yetirilir.

İstehsalat binası tipinin seçilməsi zamanı əsasən istehsal prosesinin xarakteristikası, qurğuları və.s nəzərə alınır. İri qurğular tələb edən və istilik ayrılması ilə gedən istehsalat binaları birmərtəbəli olmalıdır. Binalar bir neçə növ olur: birmərtəbəli, çox mərtəbəli, mürəkkəb ptofilli və.s

- İstehsalat sexləri ayrıca binalarda və ya yeganə çoxmərtəbəli korpuslarda yerləşə bilər.
- Çoxmərtəbəli binalar gigiyenik nöqtəyi nəzərdən məqsədə uyğun deyil.Belə binalardan istifadə etdikdə səs-küy və vibrasiya ilə mübarizə çətinləşir, təbii işıqlanma, aerasiya, toksiki maddələrin yayılması məsələləri mürəkkəbləşir.
- Yüngül sənayedə vibrasiya, səs-küylə mübarizə məsələlərini həll etmək asandır.

- İstilik ayrılması ilə gedən istehsalat müəssisələrində və həmçinin Çox toksiki maddələrin ayrılması ilə müşayət olunan müəssisələr ayrı-ayrı binalarda yerləşdirilir.
- Binaların planlaşdırılması sanitar həkim nəzarəti tələb edir. Burada proseslərin izolasiya olunmasına fikir verilir.
- Kimyəvi müəssisələrdə qurğuların vertikal yerləşdirilməsi məqsədə uyğundur.

Sanitar normativlərə görə meydança hər işçiyə 4,5m³-dən az olmamalıdır.

İstehsalat binalarının hündürlüyü 3,2 metrdən çox olmamalıdır.

Tikinti arxitekt r məsələlərini qiymətləndirdikdə «Tikinti norma və qaydalarına» və «İstehsalat müəssisələrinin layihələşdirilməsinin sanitar normalarına» riayət edilir. *Ekspertizanın əsas məqsədi* insanlara təsir edə biləcək mümkün ola bilən zərərli ətraf mühit amillərinin müəyyənləşdirilməsi və onun qarşısının alınmasından ibarətdir.